

ارتباط تحول در معماری شهری و مفاهیم پایداری اجتماعی

(نمونه موردی: بافت همت آباد اصفهان) **

آسوده میرخواجه‌الدین^۱، ابوذر مجلسی کوپائی^۲، محمد سعید ایزدی^۳

^۱ دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد اردستان، دانشگاه آزاد اسلامی، اردستان، ایران. Mirkhajehdin@iauard.ac.ir

^۲ (نویسنده مسئول) استادیار، گروه معماری، واحد شاهین‌شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، شاهین‌شهر، ایران. majlesi@shaiu.ac.ir

^۳ استادیار، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. ms.izadi@badu.ac.ir

چکیده

از زمان آغاز ایجاد سازه‌های مسکونی توسط انسان تا عصر حاضر، تحولات زیادی در آن‌ها ایجاد شده است. علی‌رغم ایجاد تحولات مکرر در طول زمان، در بسیاری از مناطق شهری، بافت‌های جدید و قدیم در کنار یکدیگر قرار دارند. معماری‌ای که به مرور زمان نیازمند تغییراتی بوده است و بنابر دلایل مختلف ایجاد تحول در آن به تأخیر افتاده است. بافت‌های ناکارآمد شهری پهنه‌هایی از شهر هستند که در مقایسه با سایر پهنه‌های شهر از جریان توسعه عقب‌افتاده، از چرخه تکاملی حیات جدا گشته و به کانون مشکلات و نارسایی‌ها درآمده‌اند. این بافت‌ها عمدتاً درصد بالایی از جمعیت شهری را در خود جای داده و در عین حال از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های نهفته بسیاری، برای توسعه‌های آتی درون شهری برخوردار هستند. از این‌رو معضلات اجتماعی بافت‌های ناکارآمد یکی از مهم‌ترین موضوعات پیش‌روی ایجاد تحول و مداخله در این بافت‌ها می‌باشد. پژوهش حاضر سعی بر آن دارد تا با بررسی ادبیات موجود پیرامون پایداری اجتماعی، عوامل کلیدی موضوع را استخراج کرده و به تحلیل آن‌ها در بافت ناکارآمد همت‌آباد بپردازد. دلیل انتخاب بافت مذکور این است که، بخشی از این بافت نوسازی شده است. روش تحقیق از نوع توصیفی و تحلیلی و با استفاده از تکنیک SWOT می‌باشد. نتایج حاصل از این پژوهش حاکی از آن است که شاخص‌های الگوی پایدار بافت ناکارآمد شهری همت‌آباد عبارت‌اند از: رنگ تعلق، رعایت سلسله‌مراتب حریم، حفظ هویت و چیدمان فضایی مطلوب می‌باشد و همچنین مفاهیم و مؤلفه‌های پایداری اجتماعی همت‌آباد از جمله: شناخت مردم، آرامش و خلوت، حفظ هویت و کیفیت رویداد فضاها که، نتیجه تأثیر و تأثر این دو رویکرد بر یکدیگر، ارائه راه‌کارهای طراحی بر نوسازی بافت ناکارآمد می‌باشد. با در نظر گرفتن نتایج این دو عوامل در نوسازی بافت می‌توان شاهد حفظ و تقویت نظام‌های اجتماعی-فرهنگی محله بود و از ناهنجاری‌های رفتاری، روانی، شغلی و هویتی پیشگیری کرد.

اهداف پژوهش

۱. تبیین راهکارهای مؤثر بر تحول و نوسازی معماری با توجه به مشکلات اجتماعی بافت ناکارآمد همت‌آباد.
۲. بررسی عوامل تأثیرگذار در ارتقای پایداری اجتماعی در معماری شهری.

سؤالات پژوهش:

۱. چه راهکارهایی در ایجاد تحول و نوسازی در بافت ناکارآمد همت‌آباد نقش دارد؟
۲. کدام عوامل در ارتقای پایداری ایجاد در بافت شهری همت‌آباد مؤثر است؟

* این مقاله، مستخرج از رساله دکتری معماری (آسوده میرخواجه‌الدین) تحت عنوان «تبیین معیارهای نوسازی معماری در بافت ناکارآمد شهری مؤثر بر پایداری اجتماعی (نمونه مطالعاتی: بافت همت آباد اصفهان)» به راهنمایی دکتر ابوذر مجلسی کوپائی و دکتر محمد سعید ایزدی در دانشگاه آزاد واحد اسلامی واحد اردستان در سال ۱۴۰۱ به انجام رسیده است.

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۱

دوره ۲۰

صفحه ۶۵۸ الی ۶۸۰

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۱/۰۷/۲۰

تاریخ داوری: ۱۴۰۱/۰۹/۱۱

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۹/۰۱

کلمات کلیدی

نوسازی،
بافت ناکارآمد،
همت‌آباد،
پایداری اجتماعی.

ارجاع به این مقاله

میرخواجه‌الدین، آسوده، مجلسی کوپائی، ابوذر، ایزدی، محمد سعید. (۱۴۰۲). ارتباط تحول در معماری شهری و مفاهیم پایداری اجتماعی (نمونه موردی بافت همت آباد اصفهان). مطالعات هنر اسلامی، ۲۰(۵۱)، ۶۵۸-۶۸۰.

dorl.net/dor/20.1001.1.*
***** ***/

dx.doi.org/10.22034/IAS
۲۰۲۳.۳۸.۶۹۳.۲۱۴۲

مقدمه

تحول و نوسازی یکی از مقتضیات زمان در بخش‌های مختلف نظام‌های مادی و غیرمادی جوامع است. در دهه‌های اخیر رشد شتابان شهرنشینی، توسعه و گسترش بی‌رویه شهرها، تنگناها، معضلات و پیچیدگی‌هایی را به همراه داشته است. از پیامدهای این پدیده، شدت یافتن ضرب‌آهنگ «تغییر» فضایی - کالبدی شهرها به‌طور اعم و مراکز شهری، بافت‌های کهن و اصولاً بخش‌های مرکزی شهرها به‌طور اخص بوده است که اغلب سبب افت منزلت‌های اجتماعی، نابسامانی در سازمان فضایی - کالبدی، زوال اقتصادی و ناکارآمدی کارکردی در این محدوده‌ها شده است (ناصری و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۱)، رکود کارایی و یا عملکرد هر پدیده‌ای، ناکارآمدی را به همراه خواهد داشت. هنگامی که حیات شهری در بافت‌های شهر به هر علتی روبه‌زوال می‌رود، بافت شهری با ناکارآمدی مواجه می‌شود. ناکارآمدی شهری عاملی است که به زدودن خاطرات جمعی، افول حیات شهری و شکل‌گرفتن حیات شهری روزمره منجر می‌شود (حبیبی و مقصودی، ۱۳۹۶). این بافت‌ها، ممکن است هسته‌های کهن شهرها بوده و به‌مرورزمان و یا به دلایل عدم رعایت ضوابط و مقررات معماری و شهرسازی درگیر ناکارآمدی شده باشند (معمد مهر و همکاران، ۱۳۹۳) و یا بافت‌هایی باشند در مناطق حاشیه شهر، با مفهوم ناکارآمدی و اضمحلال کالبدی، اجتماعی و عملکردی که محصول تأثیر و تأثر متقابل فرایندهای اجتماعی و موقعیت جغرافیایی است و این‌گونه حیات شهری را با مجموعه معضلات و مشکلات متعدد مواجه کرده باشند (دویران و همکاران، ۱۳۹۰). پدیده ناکارآمدی در بافت‌های شهری بر کالبد بافت و همچنین بر فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی اثرگذار است (شکوهی، ۱۳۸۸). به‌طور کلی کاهش کارایی هر پدیده‌ای، ناکارآمدی آن را در پی دارد. هنگامی که در محدوده‌ای از شهر، حیات آن به هر علتی رو به رکود می‌رود، بافت شهری آن محدوده در روند ناکارآمدی قرار می‌گیرد (Rosemary, et al, ۲۰۰۵). آنچه به‌عنوان ضرورت برای احیای معماری شهری در مواجهه با بافت‌های فرسوده مطرح می‌گردد ایجاد تحول و نوسازی در این بخش‌ها است.

مفهوم پایداری اجتماعی نیازمند یک شبکه کالبدی - اجتماعی است (قهیبی و همکاران، ۱۳۹۸: ۵) از این‌رو، نوسازی ابنیه با رویکرد پایدار اجتماعی، در مقابله با مشکلات و به‌منظور افزایش نتایج مثبت مداخلات در بافت‌های ناکارآمد شهری بسیار مورد توجه قرار دارد. این رویکرد در نظر دارد از مفهوم پایداری اجتماعی به‌هنگام طراحی پروژه‌ها استفاده نماید تا بتواند ابنیه نو به همراه جوامع پایداری برای شهروندان خلق کند. در این راستا، از جمله موضوعاتی که در نوسازی بافت‌های ناکارآمد شهری باید به آن پرداخته شود، مقوله پایداری اجتماعی است. آنچه باید همواره مدنظر باشد این است که مداخله در بافت‌های ناکارآمد شهری امری کالبدی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است که با فرهنگ جامعه در ارتباط است. از این‌رو انتخاب روش‌ها و گزینه‌های مناسب برای مداخله می‌تواند خطر دگرگونی اجتماعی ناشی از جابه‌جایی جمعیت را کاهش دهد و به‌جای سودآوری‌های اقتصادی، سودآوری‌های اجتماعی را در پی داشته باشد (Faraji, ۲۰۱۶: ۱۲).

هدف اصلی این پژوهش، تبیین راهکارهای مؤثر بر نوسازی با به‌کارگیری، شاخصه‌های پایداری اجتماعی بافت ناکارآمد همت‌آباد است و همچنین بررسی و استخراج مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در ارتقای پایداری اجتماعی آن‌ها و در نهایت ارزیابی اقدامات صورت‌گرفته در بافت ناکارآمد همت‌آباد بر اساس معیارهای پایداری اجتماعی است. بافت ناکارآمد همت‌آباد اگرچه به‌خودی‌خود به‌عنوان یک معضل شهری مطرح می‌شود، اما در حقیقت پتانسیل بالقوه‌ای است که می‌توان با شناسایی، برنامه‌ریزی و اجرای دقیق به یک فرصت خوب تبدیل شود. بافت همت‌آباد یکی از محله‌های شهر اصفهان به‌حساب می‌آید که در اثر سرعت بالای رشد شهر اصفهان از چرخه توسعه شهر عقب‌مانده و با ناکارآمدی روبه‌روست. با بررسی مهم‌ترین ویژگی‌های اجتماعی توسعه پایدار با توجه به نیازهای اجتماعی این بافت و لحاظ نمودن آنها در سیاست‌گذاری و طراحی در مسیر نوسازی آن نتایج قابل‌قبولی را به‌دست می‌آید. لازم به ذکر است، قسمتی از این بافت نوسازی شده است. با توجه به مطالعات میدانی تأثیر بسزایی در روابط اجتماعی و فرهنگی محله داشته است، و همچنین ساکنین در این بافت مشتاق نوسازی مساحت بیشتری از این بافت ناکارآمد هستند.

این پژوهش با ضرورت که ادامه روند فعلی مداخله در بافت‌های ناکارآمد هویت اجتماعی، فرهنگی و تاریخی بافت‌ها را از بین برده اقدام به بررسی معیارهای رویکرد پایداری اجتماعی در جهت نوسازی بافت‌های ناکارآمد باهدف تأمین منافع اجتماعی و حفظ هویت فرهنگی و اجتماعی شهر کرده است. در شهر اصفهان فروپاشی بافت قدیم بسیار مشهود است. از این‌رو به‌منظور جلوگیری از آنچه که در دیگر نقاط اتفاق افتاده ضرورت دارد اقدامات لازم برای تداوم بخشیدن به حیات آن صورت گیرد. عواملی که ضرورت توجه به بافت‌های قدیمی از جمله بافت قدیم شهر اصفهان را گوشزد می‌کند، شامل موارد زیر است:

۱- حفظ بافت‌های ناکارآمد شهرها به‌عنوان هویتی ضروری برای ادامه حیات شهرها لازم است، بر همین اساس ارائه معیارهای نوسازی معماری جهت پایداری بافت ناکارآمد در شهر اصفهان با مداخله شاخص‌های رویکرد پایداری اجتماعی ضروری است.

۲- هماهنگ نبودن بافت با نیازهای جدید کاربران، ناهماهنگی و نامتناسب بودن معیارهای جدید با هویت بافت، وجود کاربری‌های جدید نامناسب در بافت و فاصله سرانه کاربری‌های موجود با سرانه‌های استاندارد و قابل‌قبول.

۳- اهمیت و لزوم خدمات‌رسانی در زمان بحران: ناکارآمدی و ضعف شبکه‌های دسترسی و ارتباطی و عدم پوشش وسائل نقلیه عمومی و اورژانس به تمام نقاط بافت، کمبود تأسیسات و تجهیزات شهری همچون واحدهای آتش‌نشانی، مراکز اورژانس، سایت‌های امداد و نجات و غیره.

۴- پایین آمدن کیفیت واحدهای مسکونی در بافت‌های منتخب شهر اصفهان از لحاظ سازه‌ای و مصالح در گذر زمان و عدم رسیدگی و نوسازی ابنیه.

هدف این پژوهش تبیین راهکارهای مؤثر بر نوسازی با توجه به مشکلات اجتماعی بافت ناکارآمد همت‌آباد و بررسی عوامل تأثیرگذار در ارتقای پایداری اجتماعی آن‌ها است و همچنین ارائه معیارهای نوسازی کالبدی با به‌کارگیری و

ارزیابی مفهوم پایداری اجتماعی با مواردی چون عدالت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و احساس رفاه در بافت جهت ارتقا کیفیت مسائل کالبدی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی در بافت همت‌آباد است.

۱. عوامل مؤثر در تحول معماری شهری

ساختمان‌ها و زیرساخت‌های شهری در عصر کنونی فراتر از یک سکونتگاه زیستی فراغتی می‌باشند و متعلق به یک یا چند نسل می‌باشند که باتوجه‌به نیازهای روحی، اقتصادی، فرهنگی و تحولات اجتماعی سیاسی باید قابل تغییر باشند و این ساختمان‌ها باید بتوانند خود را مطابق شرایط و بسترهای متغیر محیط دگرگونی آنی و غیر آنی نمایند تا ساکنین و کاربران این فضاها را بدون هیچ‌گونه آسیب‌پذیری و هزینه‌ای به محیطی آرام و امن دست یابند، باتوجه‌به مصالح و فرآورده‌های نوین و نیز با توجه به ایده‌ها و طرح‌های نوین تکنولوژیکی، حرکت به سوی شهرهای با کارایی و راندمان بالاتر و سازگار با شرایط محیطی طبیعی و مصنوعی امری ضروری به نظر می‌رسد. جهت دستیابی به نسلی نو و ساختاری جدید در ایجاد ساختمان‌ها و شهرهای سازگار با محیط که بتوانند در برابر شرایط محیطی و یا مصنوعی نظیر جنگ‌ها از خود واکنش نشان داده و خود را با شرایط ایجاد شده تطبیق دهند باید به طراحی شهر و ساختمان‌ها براساس ایده معماری هوشمندانه بیان‌دیشیم (شیروانی: ۱۳۹۳: ۱).

بحران هویت یکی از مشکلات بنیادی در سیمای بصری شهرهای ایران به‌شمار می‌رود. علی‌رغم ساخت‌وسازهای متعدد در راستای توسعه شهری، همچنان منظر معماری شهرها فاقد شخصیتی منسجم، خوانا و واجد هویت است. هویت منظر معماری به معنای مجموعه ویژگی‌هایی است که در طول زمان حضوری مداوم در تعریف سیمای معماری داشته و علاوه بر پاسخگویی به تغییرات و نیازهای جدید در امتداد تاریخ خود قرار گیرد. از آنجاکه پرداختن به ساختار معماری و شهرسازی نماهای معاصر جهت بازخوانی هویت، نیازمند اندیشه‌ای انتقادی بر مفاهیم و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری عناصر معماری و خاصه نماهای شهری است، می‌توان با شناخت مفاهیم تأثیرگذار و ساختاری، امکانی جهت احیای هویت بصری در سیمای منظر معماری نماهای معاصر را فراهم کرد. جهت دستیابی به این عناصر، ابعاد سازنده هویت، منظر و نما باهدف دستیابی به معیارها و کیفیت‌های خلق‌کننده اثرگذار بر ارتقای هویت منظر معماری نماهای معاصر بررسی شده است. ارتقای هویت منظر معماری در نماهای معاصر در قالب مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی از بُعد معنایی و بصری، مؤلفه کالبدی مکان از بُعد عملکردی و بصری، ویژگی محیطی مکان از بعد اقلیمی و زیست‌محیطی و مؤلفه معنایی مکان از ابعاد تاریخی و فرهنگی حصول است که معیارها و کیفیت‌های خلق‌کننده توسط هرکدام از آن‌ها در قالب مدل مفهومی ارائه شده است (خدای‌پور و همکاران، ۱۳۹۹: ۱).

۲. مسئله پایداری اجتماعی در معماری

امروزه باتوجه‌به بحران‌های زیست-محیطی که در چند دهه اخیر با آن‌ها رو به رو هستیم و شاید در آینده‌ای نه چندان دور به تهدیدات جدی‌تری تبدیل شوند، بحث پایداری و توسعه پایدار در معماری و شهرسازی بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته‌اند. متخصصین کشور ما نیز از این جریان دور نیستند و پژوهش‌های دانشگاهی بیانگر میزان اهمیت بحث

معماری پایدار در بین جامعه علمی ایران است. معماری پایدار و سازه‌هایی که در این راستا عمل می‌کنند اهمیت ویژه‌ای دارد (اکبری فر، ۱۴۰۰: ۱۱۹). مسئله معماری پایدار که در اواخر دهه ۷۰ میلادی مطرح شده بود، نوعی نگرش در معماری است که در طراحی فضای شهر به محیط و مسائل مربوط به بوم‌شناختی نیز توجه دارد. در واقع معماری پایدار را می‌توان نوعی از معماری دانست که نسبت به ویژگی‌های شرایط محیطی و مکانی پاسخگو بوده و از قابلیت‌های محیط پیرامون خود در راستای ایجاد شرایطی مطلوب استفاده می‌کند؛ به طوری که کم‌ترین آسیب را به محیط وارد کند. این نوع از معماری دارای مؤلفه‌های: اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی است. جنبه‌ای از معماری پایدار که کم‌تر به آن توجه شده، پایداری اجتماعی است که عدم توجه به اصول پایدار اجتماعی از جمله زیبایی‌شناختی، راحتی و آسایش، امنیت، هویت اجتماعی و... باعث از بین رفتن پویایی و روح زندگی در فضای شهری می‌شود و در مقابل توجه به شاخص‌های پایداری اجتماعی منجر به ایجاد حس مکان و تعلق خاطر نسبت به فضا می‌گردد (حسن‌زاده، فرخ‌زاده، ۱۳۹۶: ۱).

۳. نوسازی در معماری

نوسازی عموماً به معنی تغییر محیط شهری به‌منظور ساماندهی مشکلات شهری است (ارزمانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۱). تعاریف نوسازی ابنیه در طول زمان تکامل یافته‌اند و در حال حاضر به‌صورت جدی تحت‌تأثیر مفاهیم پایداری قرار دارند (Colantonio & Dixon, ۲۰۰۹: ۱۹). در واقع نوسازی ابنیه باهدف‌های توسعه پایدار اجتماعی هماهنگی دارد. اقدامات نوسازی ابنیه به دنبال تحقق توسعه پایدار اجتماعی شهری است.

براین‌اساس بررسی و تبیین نظریه شهر پایدار و توسعه پایدار اجتماعی در فرایند نوسازی لازم و ضروری است (Shammai & Pourahmad, ۲۰۱۸: ۲۸۰). نوسازی، بازآفرینی هستی‌ها و معاصرسازی بافت و عناصر درونی آن را با حفظ ماهیت‌های شکلی در ابعاد کالبدی، معاصرسازی هم‌نواخت با زندگی نوین را در ابعاد غیر کالبدی در دستور کار دارد. در نوسازی وفاداری به گذشته در صورت خدشه‌دار نشدن ارزش‌های کهن مجاز است (یازرلو و همکاران، ۱۳۹۸: ۶)، از طرف دیگر پایداری اجتماعی، اصول اجتماعی را با مسائل مربوط به مشارکت، شادی، رفاه و کیفیت زندگی ترکیب می‌کند، مشارکت، علمی ارادی و آگاهانه است که به‌طور مستقیم از راه‌های قانونی و مسالمت‌آمیز به‌منظور تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌های مربوط به اداره جامعه انجام می‌شود (حسین‌پور و همکاران، ۱۴۰۱: ۱).

نوسازی مجموعه فعالیت‌ها و اقدام‌هایی است که ابعاد مختلف کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، اداری و فرهنگی را دربر دارد. به عبارتی دیگر، نوسازی فقط شامل ساخت‌وسازهای فیزیکی یا کالبدی یا عناصر کالبدی شهر نمی‌شود و فقط بافت‌های تاریخی و قدیمی را در بر نمی‌گیرد، بلکه نوسازی، ابعاد فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اداری و کلاً اجتماعی را در بخش‌ها و نواحی مختلف شهر مورد توجه قرار می‌دهد (شماعی و پوراحمد، ۱۳۹۶). همچنین تنزل شاخصه‌های پایداری اجتماعی در بافت‌های ناکارآمد شهری از عمده مسائلی است که پهنه‌های مختلف شهر با آن

دست به گریبان‌اند. از آنجایی که اوج تجلی پایداری اجتماعی را حضور شهروندان در فضاهای شهری به نمایش می‌گذارند، اثر متقابل کمبود کیفیت زندگی اجتماعی، عمق و ابعاد این معضل را در بافت‌های ناکارآمد روشن می‌کند. از طرف دیگر، ساختار شهرها انعکاسی از خصوصیات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، جغرافیایی و ... سکنی‌گزینان آن‌هاست. مداخله این ویژگی‌ها در بافت‌های شهر بسیار تأثیرگذار بوده و همچنین نتایج کالبدی متفاوتی داشته که عواقب سوء اجتماعی به همراه دارد. این ناکارآمدی منجر به اختلال در مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی از جمله عدم برخورداری از دسترسی مناسب سواره و ناکارآمدی تأسیسات، خدمات و زیرساخت‌های شهری دارای ضریب آسیب‌پذیری بالایی است که به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم اختلال در شاخص‌های پایداری اجتماعی اعم از امید به زندگی، آموزش، بهداشت، محیط کار سالم، ترویج ثروت، اشتغال، برابری دسترسی به خدمات کلیدی (بهداشت، آموزش، حمل‌ونقل، مسکن و اوقات فراغت)، برابری بین‌نسلی، مشارکت وسیع سیاسی، حس مالکیت بر جامعه و وجود سیستمی از روابط فرهنگی که در آن جنبه‌های مثبت فرهنگ‌های دیگران ارزشمند و مورد احترام بوده و انسجام اجتماعی حمایت‌گردد (Mackenzie, 2014) و به این دلیل از ارزش سکونتی، محیطی، اجتماعی و اقتصادی نازل‌تری برخوردارند (حیبی و همکاران، ۱۳۸۶)؛ بنابراین نوسازی مناطق شهری بدون در نظر گرفتن ابعاد اجتماعی نه تنها نتایج مطلوب نخواهد داشت؛ بلکه ممکن است آثار سوء اجتماعی نیز به همراه داشته باشد. در نهایت رویکردی که بتوان مواجهه با نارسایی‌ها و کاستی‌ها اتخاذ نمود، نیل به اهداف توسعه پایداری اجتماعی در عرصه نوسازی این بافت‌ها است.

مهم‌ترین شاخص‌های پایداری اجتماعی مؤثر در نوسازی معماری از جمله کیفیت زندگی، تعامل اجتماعی، انسجام اجتماعی، امنیت اجتماعی، تساوی حقوق، عدالت اجتماعی، سرمایه اجتماعی با ریز معیارهای سنجش پایداری اجتماعی از جمله: توانمندسازی، پویایی، سرزندگی، نشاط، انعطاف‌پذیری، تأمین مسکن مناسب، تعلق خاطر به بافت، بهداشت و سلامت، حس رضایت، سازگاری، پس‌نگری (تغییر عادات بد)، اوقات فراغت، فعالیت و حضور در بافت، بافت قابل پیاده‌روی، آموزش، رضایت از درآمد، ایجاد فرصت‌های شغلی، مردم‌واری، توزیع عادلانه منابع و خدمات، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام و همبستگی، سرمایه اجتماعی و ارتقای کیفیت محیط زندگی هستند، پررنگ‌شدن ابعاد کیفی توسعه پایدار اجتماعی با تأکید بر عدالت، آزادی و کیفیت زندگی نقش مؤثری در ارتقای کیفیت و پیشرفت محیط ایفا می‌کند (یوسف‌زاده بکاولی و صباغ‌پور، ۱۳۹۶). ریز معیارهای پایداری اجتماعی در تبیین راهکارهای نوسازی ابنیه از جمله: تناسب فضاهایی، ایجاد حس تعلق به مکان، عرصه‌بندی درونی و بیرونی، رعایت سلسله‌مراتب حریم درونی و بیرونی، عدم اشراف واحدهای مسکونی بر یکدیگر، تعیین الگوی هندسی مناسب برای هر رویداد فضایی، رعایت مقیاس انسانی، اجتناب از هم‌شکلی با بیگانه، تناسب هندسی فضاها با فعالیت‌ها، تحلیل مناسب هم‌جواری‌ها، هماهنگی بیرونی با فضاهای هم‌جوار، هماهنگی درونی عملکردها با فرم فضاها، ارتباط مناسب فضاهای سکونتی با هم مکان‌یابی مناسب عملکردها نسبت به هم مکان‌یابی مناسب عناصر تفریحی - فرهنگی مثل پارک و کتابخانه و فضای سبز و ... تأثیرگذارند.

پژوهش پیش رو از نظر هدف پژوهشی کاربردی است، به این دلیل که با مجموعه‌ای از مشکلات و معضلات خاص اجتماعی روبه‌رو است و محقق باید به‌صورت ملموس و روشن با جامعه مواجه باشد؛ همچنین در راستای عمل و نیازهای جوامع و بشریت به انجام می‌رسد، در نهایت به حل معضلات و ارائه معیارهای نوسازی مورد استفاده جوامع انسانی خواهد پرداخت. این تحقیق دارای ماهیت توصیفی - تحلیلی است که به تبیین راهکارهای مؤثر بر نوسازی بافت ناکارآمد همت‌آباد اصفهان براساس مفاهیم پایداری اجتماعی، همچنین بحث پیرامون آزمون فرضیه‌ها از طریق تحلیل نمونه موردی صورت می‌گیرد. در این تحقیق با استفاده از زمینه و بستر شناخت و اطلاعاتی که از طریق تحقیقات بنیادی فراهم شده، برای رفع نواقص و کمبودهای بافت ناکارآمد، نیازمندی‌های و رضایتمندی ساکنین در بافت، بهبود و بهینه‌سازی هویت معماری بافت منتخب، و تشخیص و تبیین راهکارهای نوسازی متناسب با بافت ناکارآمد در جهت توسعه و تقویت مسائل کالبدی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی مورد استفاده قرار خواهد گرفت. ساختار کلی این پژوهش در مرور بر پیشینه نظری تحقیق و متون مرتبط با نوسازی بافت‌های ناکارآمد شهری، با اتکا به مطالعات و اطلاعاتی که در گذشته بررسی و به‌دست آمده است و با استناد به نظریه‌ها و دیدگاه‌های مرتبط با موضوع پژوهش، به تفصیل و توسعه نظریه‌ها و تدوین چارچوب نظری می‌پردازد.

در ایران نیز مطالعات و پژوهش‌های مختلفی در باب نوسازی بافت ناکارآمد انجام یافته است. از اخیرترین آنها می‌توان به همایش بافت ناکارآمد شیراز، (۱۳۸۹ شمسی) اشاره کرد که باهدف بررسی اصول نوسازی بافت ناکارآمد پرداخته است نتیجه این همایش رسیدن به مفهوم نوسازی مشارکتی بوده است که بیانیه آن در همایش مزبور نیز قرائت شد (دویران و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۳) و همچنین در سال ۱۳۹۵ همایشی در استان اصفهان برگزار شد که از تمامی استان‌های ایران در این همایش حضور داشتند و همچنین هراستان دستاوردهای نوسازی بافت ناکارآمد شهرهای خودشان را ارائه کردند که مهم‌ترین آن‌ها تجربه استان فارس بوده است. مقاله اعظم خاتم با عنوان چالش‌های بهسازی شهر در ایران به بررسی طرح ساماندهی بافت فرسوده بریانک پرداخته و به این نتیجه رسیده است که شیوه نوسازی تراکم محور پیشنهادی در بریانک را منفی کرده و ضرورت تدوین برنامه مدون برای کاهش آثار برنامه‌های تراکم‌گرایی در سطح ملی را ضروری دانسته است. در همایش‌های مختلف دیگر نیز تجربیاتی فراوانی به‌وجود آمده است که از جمله آنها می‌توان به مقاله‌ها، پایان‌نامه، همایش‌ها، کتاب‌ها و طرح‌های اجرایی مختلف که در کشور اجرا شده است اشاره داشت (خاتم، ۱۳۸۹). همچنین در ایران، حبیبی و همکاران، (۱۳۸۶ شمسی) در کتاب بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری به بررسی انواع بافت‌ها و مسائل و مشکلات آن، تاریخچه طراحی و نوسازی و بهسازی، طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های قدیم و ناکارآمد در ایران و مسائل مربوط به این طرح‌ها پرداخته و نتیجه‌گیری می‌کند که در هرگونه بهسازی و نوسازی باید بین اهداف، منابع و وسایل دستیابی به آن‌ها هماهنگی ایجاد شود و از تمامی منابع و امکانات به‌صورت برنامه‌ریزی شده بهره‌برداری شود (حبیبی و همکاران، ۱۳۸۶). داوودپور و نیک‌نیا، (۱۳۹۰ شمسی) در پژوهشی تحت عنوان «بهسازی و نوسازی بافت ناکارآمد شهری راهبردی به‌سوی دستیابی به ابعاد کالبدی توسعه پایداری شهری در بافت ناکارآمد کوی سجادیه با بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و

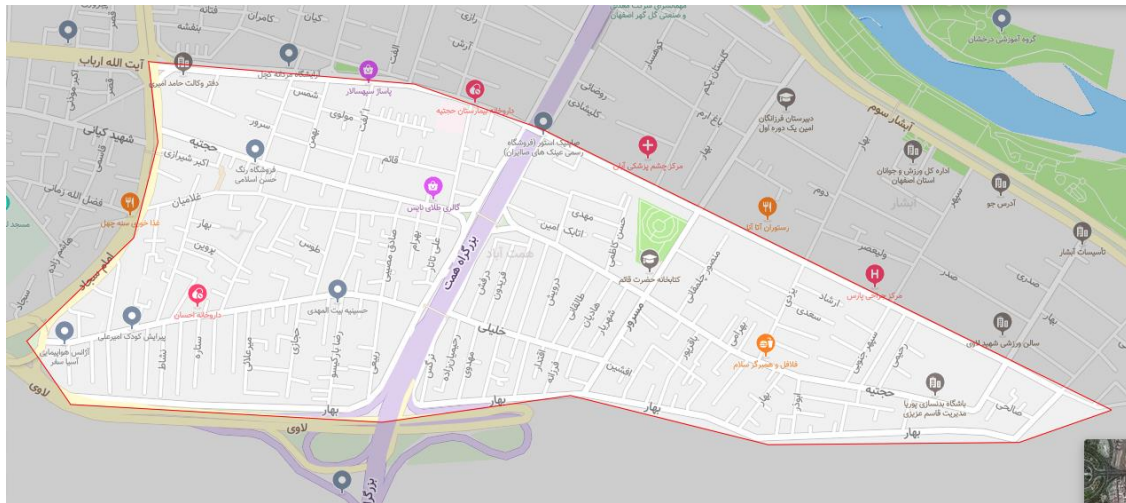
زیست‌محیطی محدوده مورد مطالعه» به این نتیجه رسیده است که بهسازی و نوسازی بافت‌های ناکارآمد شهری را از چشم‌اندازی دیگر و با نگرش به مقوله توسعه پایدار باید مورد تحلیل قرارداد (داوودپور و نیک‌نیا، ۱۳۹۰: ۱). محمد رحیم رهنما در سال ۱۳۸۸ شمسی در مقاله‌ای با عنوان «اثرات اجرای طرح‌های بهسازی و نوسازی مرکز شهر مشهد بر محله پایین خیابان، جغرافیا و توسعه» نتایج حاصل از این پژوهش اجرای طرح بهسازی و نوسازی مرکز شهر مشهد اطراف حرم امام رضا نه تنها باعث تخریب کالبد فیزیکی منطقه شده، بلکه باعث فقیرتر شدن و ناراحتی‌های روحی و روانی و گسست اجتماعی و خانوادگی ساکنان منطقه شده است. اجرای چنین طرح‌هایی مغایر با اصول برنامه‌ریزی شهری، توسعه پایدار و حتی آموزه‌های اخلاقی است.

۳. همت آباد

همت‌آباد محله‌ای در دل محله‌های برخوردار منطقه ۶ اصفهان است که بافت ناکارآمد آن با بافت‌های مجاور و محله‌های همسایه ناهمگون است. محله همت‌آباد که از شمال و شرق به خیابان سپهسالار، از غرب به خیابان سجاد و از جنوب به خیابان سیم‌خاردار محدود می‌شود، همان مفت‌آباد قدیم است که روزگاری به دلیل اسکان غیررسمی اولین ساکنین این محله از اواسط دهه ۵۰ شکل گرفت. این محله که تنها کمی از حاشیه زاینده‌رود فاصله دارد، چنان ناکارآمد است که حتی امکانات لازم برای زندگی شهری ساکنان را نیز ندارد.

اصفهان ۲۳۰۰ هکتار بافت ناکارآمد دارد و همت‌آباد ۳ درصد از بافت ناکارآمد (بافت ناکارآمد ۶۳ هکتاری) اصفهان را شکل می‌دهد و سال‌هاست یکی از اولویت‌های نوسازی محدوده‌های ناکارآمد شهری اصفهان برای توسعه درون مرزها به حساب می‌آید. این محله از یک‌سو با مشکلات گسترده زیربنایی و روبنایی (تأسیسات زیربنایی شامل آب، برق، گاز و تلفن و تأسیسات روبنایی شامل مدرسه، مراکز فرهنگی، درمانگاه‌ها و فضاهای ورزشی در شهر وجود دارد) مواجه بوده و از سوی دیگر از نظر اقتصادی از ظرفیت‌های بسیاری برای ایجاد کاربری‌های مختلف شهری به‌ویژه مسکونی برخوردار است که توان بالقوه این محدوده را برای سرمایه‌گذاری‌های توسعه درونی آشکار می‌سازد.

همت‌آباد تا زمان پهلوی اول خارج از محدوده شهر قرار داشته و به تدریج با استقرار کاربری‌های مقیاس شهری در جنوب رودخانه زاینده‌رود به محل سکونت کارگران و طبقه کم‌درآمد تبدیل گردید و با رشد و توسعه شهر در داخل محدوده شهر اصفهان قرار گرفت. سرانه بسیار پایین خدمات اساسی، فقدان سلسله‌مراتب دسترسی، وجود بن‌بست‌های طولیل و کم‌عرض، فقر اقتصادی، وجود مشکلات فرهنگی - اجتماعی نظیر بسیاری از محدوده‌های بافت ناکارآمد با پیشینه اسکان غیررسمی از مهم‌ترین ویژگی‌های این محدوده است.

شکل (۱) نقشه محدوده همت آباد شهر اصفهان

جدول شماره (۱) اهداف نوسازی بافت ناکارآمد شهری

عنوان	هدف اصلی	اهداف و ملاحظات اقتصادی	اهداف اجتماعی	اهداف فرهنگی
توسعه درونی	-نوسازی بافت ناکارآمد -ایجاد ارتباط منطقی میان بافت ناکارآمد و بافت نوساز -بالا بردن معیارهای کمی و کیفی زندگی مردم ساکن در بافت و تجدید حیات مدنی در آن	-ایجاد انگیزه‌های جدید اقتصادی و بالابردن میزان مشارکت و سرمایه‌گذاری در بافت ناکارآمد -پرداخت یارانه‌های دولتی به خانوار - ای مایل به نوسازی -تقویت بنیه اقتصادی ساکنان بافت از طریق اعطای تسهیلات مالی و کمک‌های بلاعوض از سوی دولت	-تقویت حیات اجتماعی و تضمین حضور ساکنان بومی در بافت ناکارآمد -آموزش ساکنان برای نوسازی قسمت‌های ناکارآمد بافت -کاهش جرم و جنایت و نا - امنی و فراهم نمودن محیط امن جهت سرمایه‌گذاری در بافت ناکارآمد	-توجه و حفظ ارزش‌های فرهنگی و بومی بافت همراه با توسعه صنعت گردشگری در آن -توجه به بناها و مجموعه‌های تاریخی به‌عنوان ثروت اجتماعی و فرهنگی -نوسازی بافت و تأکید بر محورهای فرهنگی و تاریخی

منبع: نگارندگان برگرفته از رسوبی و همکاران، ۱۳۹۵

۴. بررسی نوسازی به‌عنوان یک تحول در معماری (نمونه موردی شهر همت آباد اصفهان)

۴.۱. راهکارهای اجرایی

در این پژوهش شاخص‌هایی از جمله ویژگی‌های اجتماعی، انسانی، اقتصادی و ویژگی‌های کالبدی انتخاب و جهت بررسی هر کدام از این ویژگی پرسش‌های ساختاری تهیه و سؤالاتی متناسب با شاخص‌ها مطرح گردید. این سؤالات در جامعه آماری مورد نظر (خانوارهای بافت ناکارآمد همت‌آباد) پخش گردید. در ارائه راهکارهای اجرایی از تکنیک SWOT استفاده شده است. در این روش پس از ارزش‌گذاری و نمره‌دهی به نقاط قوت و نقاط ضعف درونی و فرصت‌ها و تهدیدهای بیرونی، استراتژی‌های پیشنهادی برای نوسازی ارائه گردیده است.

۴.۲. بحث و تحلیل SWOT

جدول شماره (۳): مستندسازی شاخص‌های پایداری اجتماعی برای سنجش در بافت ناکارآمد محله همت‌آباد

شاخص	توضیح شاخص
تعلق خاطر به محله	به معنای ادراک مردم از محیط و احساسات کم‌وبیش آگاهانه آنها از محیط خود است که شخص را در ارتباطی درونی با محیط قرار می‌دهد، به‌طوری‌که فهم و احساس فرد با زمینه معنایی محیط پیوند خورده و یکپارچه می‌شود.
محله قابل پیاده‌روی	خیابان‌ها، فضاهای عمومی و خرده‌فروشی‌های قابل‌دسترس توسط پیاده کمک می‌کند تا دوباره مکان‌هایی برای ملاقات مردم و جذب پیاده‌ها به خیابان شوند و به نوسازی زندگی جوامع کمک کند.
سرزندگی و نشاط	سرزندگی در نتیجه جذابیت فضاها و رضایت شهروندان حاصل می‌شود که در نهایت منجر به ایجاد فضایی زیست‌پذیر می‌گردد.
امنیت	امنیت به‌عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری و به‌تبع آن محله به شمار رفته و از اهمیت ویژه‌ای به‌واسطه در برگیری احساس آرامش و آسایش محیطی برای شهروندان برخوردار است.
تأمین مسکن مناسب	مقوله تأمین مسکن مناسب و ایمن در بافت‌های ناکارآمد یکی از مهم‌ترین موضوعات مطرح در نوسازی است.
مشارکت اجتماعی	هماهنگی برای مشارکت ساکنان در فعالیت‌های متمرکز محلی به‌منظور پیشبرد اهداف نوسازی ضروری است.
توزیع عادلانه منابع و خدمات	در ارتباط با محیط ساخته شده، عدالت اجتماعی به معنای توجه به ماهیت و وسعت دسترسی و حق برخورداری و امکان بهره‌وری برابر به منابع، خدمات و امکاناتی است که در منطقه استقرار یافته است.
ایجاد فرصت‌های شغلی	فراهم نمودن فرصت‌های شغلی در محله برای ساکنان و کاهش بیکاری.
آموزش	ارتقای سطح سواد و آگاهی ساکنان در زمینه‌های مختلف می‌تواند به‌منظور پیشبرد اهداف فرهنگی و اجتماعی نوسازی مؤثر واقع گردد.
فعالیت و حضور در محل	وجود فعالیت‌های متمرکز در جوامع قابل‌دسترس پیاده بهترین الگو برای افزایش تحرک و کنش متقابل اجتماعی است.
توانمندسازی ساکنان	افزایش توانمندی و مهارت‌های کاربردی ساکنان به‌ویژه زنان سرپرست خانوار برای ورود به بازار کار یکی از اقدامات و زمینه‌ساز بهبود شرایط اقتصادی ساکنان است.
بهداشت و سلامت	توجه به بهداشت فردی و ارائه خدمات بهداشتی و درمانی مناسب به ساکنان و نیز توجه به مسئله بهداشت محیط در بافت ناکارآمد با وجود نارسایی‌های تأسیسات و تسهیلات شهری و عدم جمع‌آوری به‌موقع و مطلوب زباله‌ها توسط خودروهای مخصوص، ضروری است.
حس رضایت	تلاش برای افزایش رضایت ساکنان از محل زندگی مهم‌ترین نتیجه مداخله در بافت است.
اوقات فراغت	تأمین امکانات لازم برای گذراندن اوقات فراغت ساکنان.
رضایت از درآمد	کاهش تبعیض درآمدی و تأمین رضایت ساکنان از میزان درآمد خود.

منبع: نگارندگان: ۱۳۹۹

۴.۳. چارچوب پیشنهادی سنجش وضعیت ساختار اجتماعی بافت همت آباد به روش SWOT

جدول شماره (۴): چارچوب پیشنهادی سنجش وضعیت ساختار اجتماعی بافت همت آباد به روش SWOT

شاخص‌ها	عوامل	چارچوب	وزن	درجه بندی	متمایز وزنی
تعلق خاطر به محله	ضعف‌ها (W)	سکونت ناپایدار در بافت توأم با عدم احساس تعلق به مکان و در نتیجه ضعف در مشارکت اجتماعی، تعهد شهری و شهروندی و رفتارهای مبتنی بر آن	۰/۱	۱	۰/۱
	قوت‌ها (S)	وجود سیستم سنتی حمایت اجتماعی (وابستگی‌های محله‌ای) در بافت	۰/۰۵	۴	۰/۲
	فرصت‌ها (O)	تحولات فرهنگی اقشار اجتماعی منطقه و همبستگی اجتماعی و احساس تعلق مکانی بین ساکنین بافت	۰/۰۲	۳	۰/۰۶
	تهدیدها (T)	افزایش مهاجرت اقشار با درآمد متوسط به بالا از این بافت به مناطق مرفه نشین شهر	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
محله قابل پیاده‌روی	ضعف‌ها (W)	تنزل عملکرد سکونتی در اثر برهم خوردن فعالیت‌ها به زیان فعالیت سکونتی و توریستی - تفریحی و در عوض افزایش فعالیت تجاری و کار بدون افزایش ظرفیت ارتباطی و در نتیجه افزایش حجم ترافیک و آلودگی‌های هوا، صوتی و بصری	۰/۰۴	۱	۰/۰۴
	قوت‌ها (S)	وجود فضای پیاده‌رو در کناره خیابان	۰/۰۱	۴	۰/۰۴
	فرصت‌ها (O)	استقرار مناسب منطقه در سطح شهر و دسترسی مطلوب به بازار کار و پایانه‌های شهری	۰/۰۲	۳	۰/۰۶
	تهدیدها (T)	گرایش و تمایل بخشی از مدیریت شهری به تخریب و نوسازی و تعریض معابر ارگانیک بافت	۰/۰۳	۱	۰/۰۳
سرزندگی و نشاط	ضعف‌ها (W)	کمبود کاربری‌های جاذب جمعیت	۰/۰۱	۴	۰/۰۴
	قوت‌ها (S)	سرزندگی، زیبایی، شادابی و پویایی بافت این منطقه در عین کهنگی و ناکارآمدی بافت	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
	فرصت‌ها (O)	فراهم آوردن گزینه‌های گوناگون و متنوع در سکونت، خرید و تفریحات	۱	۴	۴
	تهدیدها (T)	عدم تنوع کاربری‌ها که ارتباط مستقیم با جذب کم شهروندان به فضاهای عمومی دارد.	۰/۰۴	۳	۰/۱۲
امنیت	ضعف‌ها (W)	وجود استعداد آسیب‌زایی و افزایش آسیب‌های اجتماعی و نا امنیتی اجتماعی در بافت به واسطه کاهش نظارت‌های غیررسمی و عملکرد ناکافی نظارت‌های رسمی	۰/۵	۴	۲
	قوت‌ها (S)	باعث ارتقای سرزندگی در محدوده‌های هدف برنامه‌های نوسازی می‌شوند	۱	۴	۴

فرصت‌ها (O)	نوسازی ساختمان‌های تخریب شده به‌عنوان عاملی در کاهش جذب معناتان و اراذل‌و‌اباش در این محله‌ها	۰/۰۱	۲	۰/۰۲	تأمین مسکن مناسب
تهدیدها (T)	افزایش مستمر باندهای تبهکاری و تقویت رفتارهای مجرمانه باتوجه‌به مشکلات اجتماعی بافت	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	
ضعف‌ها (W)	تخلیه تدریجی بافت از ساکنین اصیل و قدیمی و افت هویتی جمعیت و برهم‌خوردن توزیع جمعیت در بافت توأم با جایگزین‌شدن اقشار تهی‌دست و کم‌درآمد	۰/۰۳	۲	۰/۰۶	تأمین مسکن مناسب
قوت‌ها (S)	پایین‌بودن قیمت زمین و املاک در پوسته‌های درونی بافت نسبت به سایر مناطق شهر	۰/۰۱	۱	۰/۰۱	
فرصت‌ها (O)	ایجاد ارزش‌افزوده املاک	۰/۰۲	۳	۰/۰۶	
تهدیدها (T)	کاهش گرایش به سکونت در بافت و در مقابل مهاجرت افراد تهی‌دست و کم‌درآمد از شهرهای دیگر کشور به بافت - تداوم روند اسکان اقشار کم‌درآمد بانگیزه دستیابی به مسکن ارزان	۰/۰۱	۱	۰/۰۱	تأمین مسکن مناسب
ضعف‌ها (W)	عدم بهره‌گیری مناسب بافت از ظرفیت‌ها و استعداد‌های مواصلاتی و فرهنگی و پتانسیل‌های جمعیتی	۱	۴	۴	
قوت‌ها (S)	وجود طبقات متوسط قدیمی و اصیل بافت	۰/۰۲	۲	۰/۰۴	
فرصت‌ها (O)	سبب افزایش جذب و نگهداشت شهروندان به محیط‌های شهری می‌شود	۰/۰۳	۳	۰/۰۹	مشارکت اجتماعی
تهدیدها (T)	عدم مشارکت اجتماعی بافت را به بافتی جداافتاده از پیکر کالبدی شهر تبدیل کرده است	۱	۴	۴	
ضعف‌ها (W)	عدم حس تعلق و ناپایداری سرمایه اجتماعی ناشی از عدم پیوندهای بادوام همسایگی، توأم با تنوع قومی و فرهنگی بدون انسجام و ادغام اجتماعی آنها	۰/۵	۴	۲	توزیع عادلانه منابع و خدمات
قوت‌ها (S)	وجود مراکز تولید و توزیع فعالیت‌های خدماتی در این بافت که می‌تواند جاذب سرمایه ساکنین بافت گردد	۰/۰۴	۳	۰/۱۲	
فرصت‌ها (O)	وجود پتانسیل جمعیت زیاد و در نتیجه وجود قابلیت و کشش تجاری، بازرگانی و خدماتی بالا به‌ویژه در لبه‌های بافت	۰/۲	۲	۰/۴	
تهدیدها (T)	عدم هماهنگی برنامه‌های نوسازی با امکانات اقتصادی در سطح شهر	۰/۳	۱	۰/۳	تأمین مسکن مناسب
ضعف‌ها (W)	پایین‌بودن میزان اشتغال ساکنین بافت	۰/۰۱	۳	۰/۰۳	
قوت‌ها (S)	بعضاً اشتغال زنان در مشاغل خانگی و صنایع دستی	۰/۲	۲	۰/۴	فرصت‌های شغلی

۲	۴	۰/۵	وجود بستر مناسب جهت ایجاد فرصت‌های شغلی در بافت	فرصت‌ها (O)	
۰/۶	۳	۰/۲	بالابودن اشتغال در بخش‌های غیررسمی به دلیل ضعف در مهارت و سواد (سرمايه انسانی) ساکنین بافت	تهدیدها (T)	
۰/۰۳	۳	۰/۰۱	عدم آموزش‌های لازم به مردم و ساکنین این بافت در جهت تشخیص هر چه بیش‌تر ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی موجود در این منطقه	ضعف‌ها (W)	آموزش
۲	۴	۰/۵	افزایش سطح تعاملات اجتماعی با بالا رفتن سطح سواد عمومی	قوت‌ها (S)	
۳	۳	۱	برخورداری از سطح و روند روبه‌رشد با سواد	فرصت‌ها (O)	
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	کمبود آموزش مهارت‌های اجتماعی سبب افزایش بزهکاری می‌شود	تهدیدها (T)	
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	عدم فعالیت و حضور در محل به‌منظور افزایش سطح تعاملات اجتماعی	ضعف‌ها (W)	
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	وجود برخی تجمعات در ایام مخصوص سبب افزایش سطح پویایی و توجه مسئولین به بافت همت‌آباد شده است.	قوت‌ها (S)	فعالیت و حضور در محل
۰/۰۶	۳	۰/۰۲	وجود ظرفیت گسترش فعالیت‌های مرتبط با اماکن مذهبی، فرهنگی	فرصت‌ها (O)	
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	کاهش گرایش به سکونت اقشار متوسط به بالا و در نهایت ایجاد سیکل معیوب در جهت باز تولید استهلاک فیزیکی و اجتماعی	تهدیدها (T)	
۰/۰۴	۲	۰/۰۲	سکونت افراد با مشاغل خدماتی و ابتدایی در بافت و در نتیجه برهم‌خوردن نظام قشربندی و ضعف در گروه‌های مرجع و در نتیجه ضعف در عدم ارتقای فرهنگی و حتی شکل‌گیری خرده‌فرهنگ‌های کج رو	ضعف‌ها (W)	توانمندسازی ساکنان
۴	۴	۱	بالابودن تمایل خانوارهای محله برای نوسازی ساختمان‌ها و محله	قوت‌ها (S)	
۱/۶	۴	۰/۴	افزایش سواد و اشتغال در جهت آموزش کسب شده سبب درآمدزایی در بین افراد می‌شود.	فرصت‌ها (O)	
۳	۳	۱	ضعف انگیزه سرمایه‌گذاری کلان بخش خصوصی در ارتباط با نوسازی بافت	تهدیدها (T)	
۰/۴	۲	۰/۳	بالابودن تراکم جمعیتی در این بافت	ضعف‌ها (W)	بهداشت و سلامت
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	افزایش سطح بهداشت عمومی سبب کاهش بیماری و مرگ‌ومیر می‌شود	قوت‌ها (S)	

۰/۰۸	۲	۰/۰۴	وجود ظرفیت ایجاد بیمارستان و خانه بهداشت در محل	فرصت‌ها (O)	
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	افزایش جمعیت منطقه به دلیل رونق ساخت‌وساز و ایجاد ظرفیت مسکونی جدید و بدون خدمات	تهدیدها (T)	
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	شرف ساختمان‌های اطراف در محیط مسکونی و عدم آرامش	ضعف‌ها (W)	حس رضایت
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	وجود حس اعتماد به نفس به قابلیت‌ها، توانمندی‌ها و قضاوت‌ها	قوت‌ها (S)	
۱/۵	۳	۰/۰۵	گرایش به پشتیبانی، حمایت و مشاوره در سازمان‌های مدنی و غیردولتی	فرصت‌ها (O)	
۲	۲	۱	نبود انگیزه در بافت به دلیل سودآوری بیش‌تر سرمایه‌گذاری در نواحی نوساز	تهدیدها (T)	
۰/۰۸	۴	۰/۰۲	افت کمی و کیفی زندگی و فقدان حداقل امکانات تفریحی و ورزشی و فضای سبز و خدمات موردنیاز زندگی	ضعف‌ها (W)	
۰/۰۴	۴	۰/۰۱	نیاز به شکوفایی استعدادها، نهفته و ایجاد انرژی، خلاقیت، اشتیاق و احساس مفیدبودن	قوت‌ها (S)	اوقات فراغت
۱/۵	۳	۰/۰۵	این برنامه‌ها باعث به‌وجود آمدن سعادت فردی و در نتیجه می‌تواند سلامت اجتماعی را به همراه داشته باشد	فرصت‌ها (O)	
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	عدم وجود برنامه‌ای خاص جهت گذران اوقات فراغت و در نتیجه افزایش سطح بزهکاری	تهدیدها (T)	
۰/۰۶	۳	۰/۰۲	درآمد کم تأثیر منفی بر همه جنبه‌های رضایتمندی از زندگی دارد	ضعف‌ها (W)	رضایت از درآمد
۰/۰۳	۳	۰/۰۱	بالا بودن درآمد اقتصادی این بافت به علت وجود کاربری‌های عمده تجاری در راسته‌های اصلی و موقعیت مناسب آنها	قوت‌ها (S)	
۰/۰۹	۳	۰/۰۳	رزانی اجاره‌بها و هزینه‌های مسکن در محلات این منطقه از شهر	فرصت‌ها (O)	
۰/۰۴	۲	۰/۰۲	سیستم نیمه‌بسته و محصور به‌خاطر ساختار کالبدی و راه‌نیافتن اقتصاد و حیات شهری در پوسته‌های درونی این بافت	تهدیدها (T)	
	۱۵۸				جمع‌بندی

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

۴.۴. تحلیل راهبردی جداول (SWOT)

نوسازی بافت‌های ناکارآمد شهری ابعاد مختلفی دارد، بنابراین راهبردها و راهکارهای آن نیز باید در ابعاد مختلف مطرح شود، براین اساس با بهره‌گیری از نتایج مدل تحلیلی SWOT، راهبردها و راهکارهای نوسازی بافت‌های ناکارآمد شهری در بافت همت‌آباد به چهار راهبرد تهاجمی، اقتضایی، انطباقی و تدافعی تقسیم می‌شود:

الف) راهبردهای تهاجمی (راهبرد حداکثر - حداکثر)

بر نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی استوار است، موارد زیر برای نوسازی بافت ناکارآمد شهری در شهر پیشنهاد می‌شود: تهیه طرح نوسازی برای بافت ناکارآمد شهر، به‌ویژه آنکه علاقه خود ساکنین به مشارکت اجتماعی در تهیه و اجرای این طرح‌ها به موفقیت هرچه بیشتر طرح‌ها و پروژه‌ها کمک فراوانی خواهد کرد. وجود فضاهای باز اطراف بافت ناکارآمد، پتانسیلی برای ایجاد فضاهای سبز، مراکز فرهنگی، ورزشی، تفریحی، پارکینگ و در بافت است و با کمبود شدید این امکانات روبه‌رو است که بالطبع به نوسازی بافت ناکارآمد همت‌آباد نیز کمک شایانی خواهد نمود. جمعیت نسبتاً جوان بافت می‌تواند پشتوانه‌ای قوی برای نوسازی آن باشد به‌ویژه آنکه جمعیت جوان زمینه‌ای برای فرهنگ‌سازی بهتر و کمک به فرایند توسعه شهری در این بافت است.

ب) راهبردهای اقتضایی (راهبرد حداکثر - حداقل)

این راهبردها بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی متمرکز است و در این راهبردها سعی در تنوع‌بخشی در خدمات و امکانات برای جذب محرکان توسعه و حفظ ساکنان موجود صورت می‌گیرد؛ بنابراین موارد زیر را برای نوسازی بهتر این بافت از شهر می‌توان پیشنهاد کرد: تنوع‌بخشی به امکانات و خدمات موجود به‌منظور جلب رضایت ساکنان و جذب اقشار مرفه به بافت و از بین بردن نگرش منفی دیگران نسبت به سکونت در این منطقه از شهر؛ توجه ویژه به مشارکت اقشار گوناگون و کسب نظرات متنوع جهت نوسازی بافت ناکارآمد شهر، در نظر گرفتن تخفیف‌های مالیاتی و عوارض، باهدف جذب مردم به رعایت و عمل به قانون در فرایند ساخت‌وسازها در بافت ناکارآمد؛ تأسیس نهاد مسئول بافت‌های ناکارآمد شهری به‌صورت مستقل نقطه قوت است که می‌تواند به نوسازی بافت‌های ناکارآمد کمک فراوانی نماید.

ج) راهبردهای انطباقی (راهبرد حداقل - حداکثر)

در راهبردهای انطباقی ضمن اینکه بر نقاط ضعف درونی تأکید می‌شود، سعی بر بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی در جهت رفع نقاط ضعف و مانع در فرایند نوسازی بافت ناکارآمد است. واقع‌شدن بافت ناکارآمد همت‌آباد از جمله امتیازاتی است که به‌صورت برنامه‌ریزی صحیح جهت استفاده از این شرایط، فرایند نوسازی بافت ناکارآمد شهری در شهر را تا حدود زیادی تسهیل خواهد کرد؛ چراکه این فرصت می‌تواند در زمینه‌های مختلف کالبدی، نهادی، اقتصادی و اجتماعی محرک توسعه بافت ناکارآمد باشد. تلاش جهت کاهش تفاوت‌های ناشی از ملاک‌های قومی - جنسیتی عاملی است که می‌تواند مشکلات ناشی از عدم تجانس اجتماعی در بافت ناکارآمد شهر را از بین ببرد و ایجاد و گسترش عدالت

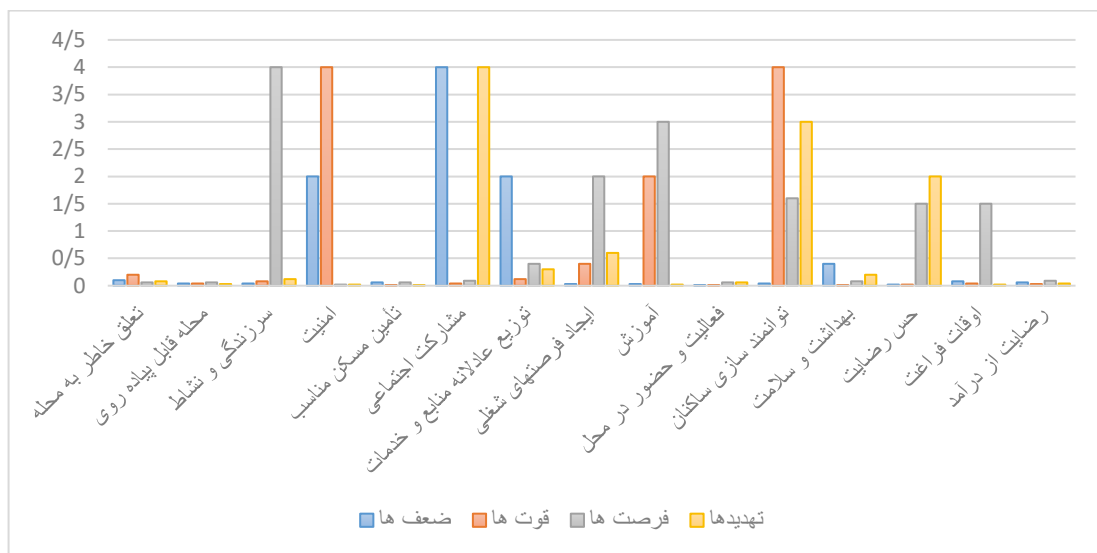
اجتماعی را محقق سازد. امکان استفاده از مراکز خدماتی موجود در مناطق هم‌جوار از جمله نکات مثبتی است که به رفع نیازهای ساکنان تا زمانی که این امکانات به فراخور نیازها در بافت ایجاد شوند، کمک می‌کند.

(ج) راهبردهای دفاعی (راهبرد حداقل - حداقل)

این راهبردها به تأکید بر رسیدگی به نقاط ضعف درونی برای کاهش آسیب‌پذیری در برابر تهدیدها می‌پردازد: عدم نظارت بر ساخت‌وسازها مسئله‌ای است که به گسترش بیشتر اسکان غیررسمی کمک می‌کند؛ چراکه در این شرایط، افراد با کم‌ترین هزینه می‌توانند صاحب مسکن شوند؛ بنابراین باید با توانمند نمودن ساختارسازی و نظارت بر آن، از هجوم گسترده مهاجران بر بافت‌های ناکارآمد جلوگیری کرد. فعالیت در راستای افزایش آگاهی شهروندان از وظایف و حقوق شهروندی و اطلاع‌رسانی از فعالیت‌های انجام‌گرفته و در دست اقدام از سوی سازمان‌های مسئول به همراه حمایت ویژه از تشکل‌های اجتماعی از جمله مهم‌ترین راهکارهایی هستند که عرصه را برای مشارکت گسترده شهروندان در اقدامات نوسازی فراهم می‌نمایند.

نتایج ماتریس سنجش وضعیت ساختار اجتماعی بافت همت‌آباد نشان می‌دهد که کل امتیاز وزن‌دار جدول ماتریس عوامل ۱۵۸ است. در این ساختار نیز از قوت‌ها و فرصت‌ها به خوبی برای غلبه بر ضعف‌ها و تهدیدها استفاده نگردیده است. ضعف‌ها در ساختار اجتماعی نیز در بافت ناکارآمد همت‌آباد بر قوت‌ها غلبه دارند.

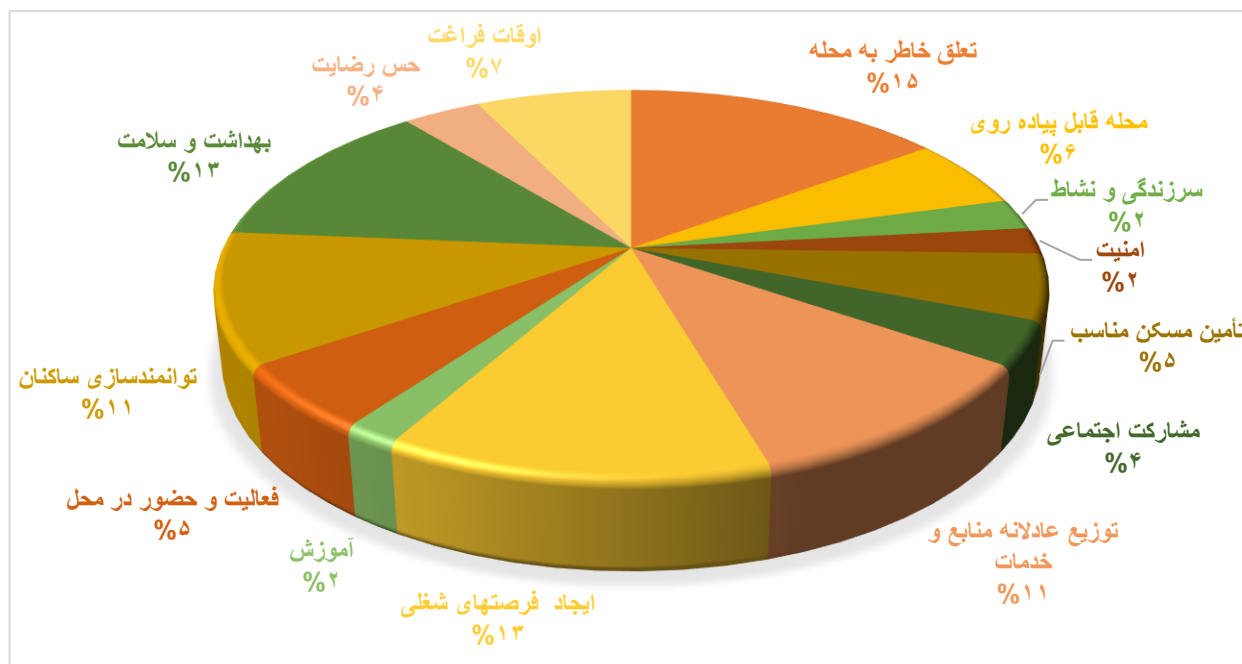
نمودار شماره (۱): تحلیل شاخص‌های پایداری اجتماعی با مدل تحلیلی SWOT

منبع: نگارندگان ۱۳۹۹

در نمودار میله‌ای فوق، عدد حاصله کم‌تر از میانگین (۴) بوده و نشان می‌دهد که تهدیدها بر فرصت‌ها غالب هستند و از فرصت‌ها به خوبی برای غلبه بر تهدیدها بهره جسته نشده است؛ بنابراین موقعیت راهبرد کلی برای برون‌رفت از وضعیت موجود و حرکت به سمت نوسازی شهری پایدار در ساختار اجتماعی (راهبرد محافظه‌کارانه) است.

نمودار شماره (۲): نسبت شاخص‌های پایداری اجتماعی با مدل تحلیلی SWOT

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

نمودار فوق نسبت شاخص‌های پایداری اجتماعی با مدل تحلیلی SWOT، در بافت ناکارآمد همت‌آباد را نشان می‌دهد، با توجه به نمودار فوق، تعلق خاطر به محله با ۱۵ درصد، بهداشت و سلامت و ایجاد فرصت‌های شغلی با ۱۳ درصد، توزیع عادلانه منابع و خدمات و توانمندسازی ساکنان با ۱۱ درصد، اوقات فراغت با ۷ درصد، محله قابل پیاده‌روی با ۶ درصد، تأمین مسکن مناسب و فعالیت و حضور در محل با ۵ درصد، مشارکت اجتماعی و حس رضایت با ۴ درصد، امنیت و سرزندگی و نشاط و آموزش با ۲ درصد به ترتیب بیشترین تأثیر را در ارتقای مؤلفه‌های پایداری اجتماعی بافت ناکارآمد همت‌آباد دارا هستند که با در نظر گرفتن این عوامل در نوسازی بافت می‌توان شاهد حفظ و تقویت نظام‌های اجتماعی-فرهنگی محله بود و از ناهنجاری‌های رفتاری، روانی، شغلی و هویتی پیشگیری کرد.

نمودار شماره (۳): مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در پایداری اجتماعی بافت همت‌آباد اصفهان

منبع: نگارندگان ۱۳۹۹

در این قسمت به ارائه راهکارهایی برای پیوند معماری بافت ناکارآمد شهری همت‌آباد از نظر پایداری پرداخته شده که به شرح زیر در جدول شماره ۵ بیان گردیده است:

جدول شماره (۵): الگوی بافت ناکارآمد شهری همت‌آباد بر اساس مفاهیم پایداری اجتماعی

مولفه‌های پایداری	الگوی پایدار معماری بافت	راهکار طراحی بافت
پایداری اجتماعی	شناخت مردم	<ul style="list-style-type: none"> - شناخت فرهنگ و آداب و رسوم مردم ساکن در بافت - توجه هم‌زمان به نیازهای مادی، معنوی و روحانی - تناسب فضاها با فعالیت خانواده - ایجاد حس تعلق به مکان با علایم آشنای مردمی
	آرامش و خلوت	<ul style="list-style-type: none"> - شناخت فرهنگ و هویت مردم ساکن در بافت - ارتباط مناسب با یکدیگر - ارتباط مناسب بین افراد خانواده - ارتباط مناسب جزء فضاها و سکونت با هم - عرصه‌بندی درونی و بیرونی - رعایت سلسله‌مراتب حریم درونی و بیرونی - عدم اشراف واحدهای مسکونی بر یکدیگر - تعیین حد و حریم فضاها و ارتباط پیچیده و حداقل فضای کاملاً خصوصی با خارج - پرهیز از ارتباط مستقیم دیداری و شنیداری بین درون و فضای عمومی و درون‌گرایی
	رعایت سلسله‌مراتب حریم	<ul style="list-style-type: none"> - شکل‌گیری رویدادها بر اساس هویت و تأکید بر هویت ملی - احتراز از تفاخر فردی

- تعیین الگوی هندسی مناسب برای هر رویداد فضایی - رعایت مقیاس انسانی - اجتناب از هم شکلی با بیگانه	حفظ هویت	حفظ هویت
- تناسب هندسی فضاها با فعالیت‌ها - تحلیل مناسب هم‌جواری‌ها - هماهنگی بیرونی با فضاهای هم‌جوار - هماهنگی درونی عملکردها با فرم فضاها - ارتباط مناسب فضاهای سکونتی با هم - مکان‌یابی مناسب عملکردها نسبت به هم - مکان‌یابی مناسب عناصر تفریحی - فرهنگی مثل پارک و کتابخانه و فضای سبز و...	چیدمان فضایی مطلوب	کیفیت رویداد فضاها

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

باتوجه به جدول فوق، شاخص‌های الگوی پایدار بافت ناکارآمد شهری همت‌آباد عبارت‌اند از: رنگ تعلق، رعایت سلسله‌مراتب حریم، حفظ هویت و چیدمان فضایی مطلوب است؛ همچنین مفاهیم و مؤلفه‌های پایداری اجتماعی از جمله: شناخت مردم، آرامش و خلوت، حفظ هویت و کیفیت رویداد فضاها که نتیجه تأثیر و تأثر این دو رویکرد بر یکدیگر، ارائه راهکارهای طراحی بر نوسازی بافت ناکارآمد است که عبارت‌اند از: شناخت فرهنگ و آداب و رسوم مردم ساکن در بافت، توجه هم‌زمان به نیازهای مادی، معنوی و روحانی، تناسب فضاها با فعالیت خانواده، ایجاد حس تعلق به مکان با علائم آشنای مردمی، شناخت فرهنگ و هویت مردم ساکن در بافت، ارتباط مناسب با یکدیگر، ارتباط مناسب بین افراد خانواده، ارتباط مناسب جزء فضاهای سکونتی با هم عرصه‌بندی درونی و بیرونی، رعایت سلسله‌مراتب حریم درونی و بیرونی، عدم اشراف واحدهای مسکونی بر یکدیگر، تعیین حد و حریم فضاها و ارتباط پیچیده و حداقل فضای کاملاً خصوصی با خارج، پرهیز از ارتباط مستقیم دیداری و شنیداری بین درون و فضای عمومی و درون‌گرایی، شکل‌گیری رویدادها بر اساس هویت و تأکید بر هویت ملی، احتراز از تفاخر فردی، تعیین الگوی هندسی مناسب برای هر رویداد فضایی، رعایت مقیاس انسانی، اجتناب از هم شکلی با بیگانه، تناسب هندسی فضاها با فعالیت‌ها، تحلیل مناسب هم‌جواری‌ها، هماهنگی بیرونی با فضاهای هم‌جوار، هماهنگی درونی عملکردها با فرم فضاها، ارتباط مناسب فضاهای سکونتی با هم مکان‌یابی مناسب عملکردها نسبت به هم مکان‌یابی مناسب عناصر تفریحی - فرهنگی مثل پارک و کتابخانه و فضای سبز و... از یافته‌های این تحقیق هستند که به‌عنوان راهکارهای مهم ارکان موفقیت در نوسازی بافت‌های ناکارآمد شهر اصفهان اشاره کرد.

نتیجه‌گیری

امروزه به سبب فقدان هماهنگی در ارکان نظام برنامه‌ریزی، اقدامات بخشی از سوی نهادها و تصدی‌گری و تداخل وظایفشان در فقدان نگاه جامع به امر برنامه‌ریزی شهری منجر به ناکارآمدی‌های بی‌شماری در ابعاد اجتماعی شهرها

شده است. این در حالی است که محدودیت منابع و زمان برای رفع ناکارآمدی‌ها، چالشی مضاعف را موجب گردیده که بدون شک در صورت عدم تغییر در رویکرد و رویه‌های حاضر، آینده پرمخاطره‌ای را می‌توان برای شهرها متصور شد. موضوع بافت‌های ناکارآمد شهری موضعی پیچیده و چندبعدی است و بسیاری از متغیرهای مربوط به این موضوع در دنیای واقعی، متغیرهای غیرقابل‌سنجش هستند؛ لذا بایستی هرگونه مسائل و موضوعات در ارتباط با بافت‌های ناکارآمد شهری به صورت نگاه چندبُعدی و ترکیبی از عوامل مختلف مورد سنجش و ارزیابی قرار گیرد. در این پژوهش بافت همت‌آباد به عنوان نمونه‌ای از بافت‌های ناکارآمد مورد بررسی و کندوکاو قرار گرفت و مشخص گردید دلایل ناکارآمدی بافت این منطقه از شهر باتوجه به نوع شکل‌گیری بافت آن صرفاً مشکلات کالبدی نبوده؛ بلکه این بخش از شهر اصفهان، در وهله اول دارای مشکلات اجتماعی است که گریبان‌گیر ساکنین این بافت‌ها است. با ارزیابی میزان پایداری و ناپایداری بافت براساس شاخص‌ها و متغیرهای تحقیق مقدار وزنی شاخص‌های اجتماعی با مقدار وزن ۱۵۸ بالاترین ناپایداری را به خود اختصاص داده است. نتیجه ارزیابی شاخص‌ها نشان داد بافت این منطقه به لحاظ شاخص‌های اجتماعی ناپایدار بوده و در نهایت اثرات این ناپایداری است که در بافت کالبدی این منطقه رخنه نموده و نمود عینی پیدا کرده است؛ بنابراین می‌توان گفت که ابتدا با اعتمادسازی و به‌کارگیری شیوه‌های مشارکت‌های مردمی؛ توجه به ارائه خدمات و امکانات رفاهی و همچنین زیرساخت‌های شهری در طرح‌های آتی؛ تعریف جایگاه فعالیتی و اقتصادی حوزه‌های ناکارآمد در منطقه و شهر؛ تقویت ارتباطات میان حوزه‌های منطقه با یکدیگر و یا بافت مرکزی شهر؛ ارائه ضوابط تشویقی برای شرکت در طرح‌های تجمیع؛ ارائه الگوی نوسازی معماری مسکن؛ ارائه ضوابط تشویقی برای الزام نمودن توسعه خدمات محله‌ای هم‌زمان با توسعه مسکونی و تقویت مراکز محلات به‌عنوان الگوی مراکز خدمات محله‌ای؛ تعدیل ضوابط بازدارنده به‌ویژه در خصوص کاهش جریمه‌ها؛ آگاهی‌رسانی به ساکنین بافت‌های ناکارآمد در خصوص طرح نوسازی بافت‌های ناکارآمد و اعطای تسهیلات؛ فرق قائل شدن میان مساحت عرصه پلاک در اعطای تراکم برای تشویق به شرکت در طرح تجمیع؛ نوسازی پلاک‌های ناکارآمد و توسعه مسکونی؛ تعیین نقش و عملکرد بافت بر مبنای سازمان فضایی کل کشور و باتوجه به چشم‌انداز ترسیم شده، در نظر گرفتن نقش افراد ذی‌نفع و ذی‌نفع در بافت که می‌تواند عامل محرک توسعه نوسازی باشد؛ ایجاد هسته فعالیتی در منطقه در راستای کم‌کردن از بار ترافیکی، فعالیتی و اقتصادی از بافت کهن و تاریخی شهر از عمده پیشنهادها این پژوهش است. با نوسازی معماری بافت، زندگی مردم ساکن در بافت را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و همچنین زمان انجام پروژه از اهمیت خاصی برخوردار است. نوسازی بخش عمرانی برای تأمین مسکن گروه‌های هدف فرایند نوسازی بافت‌های ناکارآمد را می‌توان به‌گونه‌ای طراحی کرد که یا مستقیماً و یا از طریق شرایطی که در فرایند نوسازی بافت به وجود می‌آید، منجر به نوسازی دولت در اعمال سیاست‌های خود جهت تأمین مسکن و گروه‌های هدف شود. نوسازی بافت‌های ناکارآمد بدون نگرشی همه‌جانبه در نوسازی فضایی و بدون هماهنگی با ارکان و عناصر پیرامون پایدار نخواهد شد؛ بنابراین، در نوسازی می‌باید چنان عمل شود که همساز با شرایط محیط طبیعی و انسانی باشد که در نهایت این بافت‌ها هویت و اصالت خود را از دست ندهند. همچنین شناسایی وضع موجود و امکانات و پتانسیل‌های بالقوه بافت‌های ناکارآمد می‌تواند به‌عنوان عامل تأثیرگذار در نوسازی بافت‌های ناکارآمد به یک پارادایم تبدیل شود.

فهرست منابع و مآخذ:

کتاب‌ها

- پوراحمد، احمد؛ شمعی، علی. (۱۳۹۶). بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا، تهران: دانشگاه تهران.
- حبیبی، کیومرث؛ پوراحمد، احمد و مشکینی، ابوالفضل. (۱۳۸۶). بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری، تهران: نشر انتخاب.
- حبیبی، کیومرث؛ مشکینی، ابوالفضل و رحیمی کاکه‌جوب، آرمان. (۱۳۹۷). همسان‌سازی شرح خدمات تهیه طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری و ارائه شرح خدمات و طرح پیشنهادی جدید.
- شمعی، علی؛ پوراحمد، احمد. (۱۳۸۲). بهسازی و نوسازی شهری از دید علم جغرافیا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

مقالات

- اکبری‌فر، سجاد. (۱۴۰۰). «بررسی آسبادهای شرق ایران به‌عنوان نماد معماری پایدار»، معماری‌شناسی، شماره ۲۱، صص ۱۱۹-۱۳۰.
- حبیبی، محسن؛ مقصود، ملیحه. (۱۳۹۶). مرمت شهری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. ارزمانی، میثم؛ وطن‌پرست، مهدی و معتمدی، محمد. (۱۳۹۹). «راهکارهای مشارکتی در تدوین شاخص‌های بازآفرینی شهر بجنورد با رویکرد توسعه پایدار»، نشریه مطالعات هنر اسلامی، شماره ۳۸، صص ۲۰-۳۶.
- حسن‌زاده، زهرا؛ فرخ‌زاده، محمد. (۱۳۹۶). «مروری بر شاخص‌های پایداری اجتماعی در معماری و شهرسازی»، کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری، دوره ۳.
- حسین‌پور، سیروس؛ پوریانی، محمدحسین و اژدری‌زاده، حسین. (۱۴۰۱). «نقش هنر در تبیین جامعه‌شناسی مشارکت زنان اقوام لر بختیاری و عرب در کسب منزلت‌های اجتماعی و سیاسی». نشریه مطالعات هنر اسلامی، شماره ۴۵، صص ۱۶۰-۱۷۵.
- خاتم، اعظم. (۱۳۸۹). «چالش‌های بهسازی شهر در ایران به بررسی طرح ساماندهی بافت فرسوده بریانک». فصلنامه اندیشه ایرانشهر، شماره ۹ و ۱۰، ص ۶۲.
- خدای‌پور، اکرم؛ ذهبیحی، حسین و مفیدی شمیرانی، سیدمجید. (۱۳۹۹). «ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار هویت منظر معماری در نمادهای معاصر»، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، شماره ۴۱، صص ۱-۲۰۰.
- داوودپور، زهره؛ نیک‌نیا، ملیحه. (۱۳۹۰). «بهسازی و نوسازی بافت فرسوده شهری راهبردی به‌سوی دستیابی به ابعاد کالبدی توسعه پایدار شهری»، (مطالعه موردی: بافت فرسوده کوی سجادیه)، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۱۵.

- دویران، اسماعیل و همکاران. (۱۳۹۰). «بررسی مداخله در ساماندهی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری با رویکرد ترکیبی (نمونه موردی: محله زینبیه زنجان)»، چاپ در مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، شماره ۷.
- دویران، اسماعیل؛ غلامی، سعید و دانش‌دوست، مهرداد. (۱۳۹۱). «نقش شاخص‌های اجتماعی و کالبدی بر کیفیت زندگی در بافت‌های شهری (مطالعه موردی: محلات شهری زنجان)»، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، شماره ۴، ۳۰-۴۴.
- شکوهی، علی. (۱۳۸۸). «تحلیل مسائل بافت‌های فرسوده شهری با استفاده از نقشه‌های فازی»، سومین همایش منطقه‌ای بررسی مسائل شهرسازی زنجان.
- شیروانی، محسن. (۱۳۹۳). «طراحی و معماری ملی پدافند غیرعامل در علوم دریایی». اولین همایش پدافند غیرعامل در علوم دریایی.
- قهیه‌یی، بهناز و همکاران. (۱۳۹۸)، بررسی کتیبه‌های سنتی با موضوع امنیت و عدالت در ایجاد پایداری اجتماعی (نمونه موردی: اراک)، نشریه مطالعات هنر اسلامی، شماره ۳۳، صص ۲۱۹-۱۹۰.
- معمد مهر، اکبر؛ حسن‌پور، رضا و رضایی، رقیه. (۱۳۹۳). «بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری با تأکید بر مشارکت مردمی (مطالعه موردی: محله قیلر قروه)»، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، شماره ۲۶، صص ۲۹-۴۴.
- ناصری، فرناز؛ شهبازی، مجید و ثبوتی، هومن. (۱۳۹۹). «بازآفرینی محلات شهر زنجان در تطبیق با شاخصه‌های شهر ایرانی اسلامی (نمونه موردی محلات حسینیه و نایب آقا)»، نشریه مطالعات هنر اسلامی، شماره ۴۰، صص ۳۳۳-۳۴۹.
- نقدی، اسدالله؛ کولیوند، شکیبا. (۱۳۹۴). «بررسی مشارکت اجتماعی شهروندان در بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری (مورد مطالعه ساماندهی بافت فرسوده خیابان مدرس کرمانشاه)»، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، شماره ۲۱.
- یازرلو، هانیه؛ میری، غلامرضا و کریمیان بستانی، مریم. (۱۳۹۸). «بهسازی آثار تاریخی شهر گرگان با رویکرد جذب توریسم». نشریه مطالعات هنر اسلامی، شماره ۳۶، صص ۳۱۸-۳۳۷.
- یوسف‌زاده بکاولی، مینا؛ صباغ‌پور، آرزو. (۱۳۹۶). «بررسی عوامل مؤثر بر پایداری اجتماعی و نقش آن در طراحی توسعه پایدار».

پایان‌نامه‌ها

- رهنما، محمدرحیم. (۱۳۹۳). «روش‌های احیای بافت قدیم و توسعه شهر». پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.

منابع لاتین

Colantonio, A., & Dixon, T. (۲۰۰۹). Urban Regeneration & Social Sustainability: Best Practice from European Cities. Oxford: Wiley-Blackwell.

Loosim, (۱۹۹۶), urban conservation policy and the preservation of historical and cultural heritage cities, vol. ۱۳. No. ۶.

McKenzie, S. (۲۰۱۴). Social sustainability: Towards some definitions. Hawke Research Institute: Working Paper Series. Magill: University of South Australia

Rosemary D. F. Bromley, Andrew R. Tallon and Colin j. Thomas (۲۰۰۵), City center regeneration through residential development: Contributing to sustainability, Urban Studies, Vol ۴۲, No ۱۳.